

1.
ERA.T-76.1.577

P-632

ESTI NSV MINISTRITE NÕUKOGU RIIKLIK EHTUSKOMITEE
TEADUSLIK RESTAUREERIMISE TÖÖKODA

OBJEKT: Ehitismälestis Tartus, Ülikooli tän.nr.13.

ŠIFR. NR.: _____

TELLIJA: Tartu Linna TSN TK Ehituse ja Arhitektuuri
Osakond.

TEOSTAJA: _____

Ehitismälestis Tartus, Ülikooli tän.nr.13.

Ajalooline ülevaade.

Köide I.

Direktor: /W. Saks./

Peainsener: /V. Vaher./

Projekt-sektori
juhataja: /F. Tomps./

Peaspetsialist
ajaloo alal: /Raam./

Peaspetsialist
arhitektuuri alal: /K. Aluve./

Objekti autor: /K. Aluve./

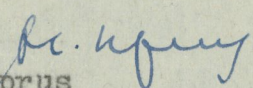
TALLINN 196 5.

Ehitusmälestis

Tartus, Ülikooli tän.nr.13.

Helmi Üprus

TRT van.tead.töötaja

Tallinn, 1965.

Tartus, Ülikooli tänaval (end. Jaani tän.), otse ülikooli peahoone vastas oleva kvartali tänavsein on üks väheseid enamvähem terviklikult säilinud kvartaliseinu, mis pärineb Tartu linnaehituse ajaloo seisukohalt eriti tähtsat perioodist, XVIII sajandi lõpust. Tänavseina stiilse mulje loovad suured, lihtsad klassitsistlikud frondid. Ehitismälestistena on kaitse alla võetud kahe maja nr. 13 ja nr. 15 fassaadid, mis domineerivad kogu tänavseinas, võttes enese alla enam kui poole sellest. Märgitagu, et kolmas, s.o. nr. 17/19 ei ole küll arhitektuurimälestisena kaitsenimistus, kuid just see hoone on õieti vanim. Hoone kuulub veel nende Tartu elumajade rühma, mis pärast 1775. a. tulekahju tulid taastamisele ja mis säilitasid tugeva annuse barokkarhitektuuri üldilmest nii proportsioonides kui ka detailides. Seevastu kaitsenimistusse võetud hoonete fassaadid kuuluvad Tartu varaklassitsismilt rangele klassitsismile üleminevate ehitiste hulka, mis olid peaaegu vabanenud barokktraditsioonidest, mida muide Tartu ülesehitusperioodil sageli kohtame. Kõnealoleva hoone fassaad kuulub seega Tartu XVIII/XIX sajandi vahetuse klassitsismi näidete hulka ja rõhutatagu, et just seesuguste hoonetüüpide juures valitsev arhitektuurilaad pani tugeva aluse Tartu klassitsismile.

Maja Ülikooli tänav nr. 13 ehitamist alustati varsti pärast 1775. a. tulekahju kodanik Serlingi poolt¹⁾. Ehituse alustamine langeb sajandi 80-datesse aastatesse, nagu

---

1) RAKA, f. 2381, nim. 2, sü. 724, lk. 4.

paljude teiste Tartu ehitiste rajamine pärast 1775.a. tulekahju¹⁾. 1788.aastaks oli olemas vundament ja osa müüre. Mitmesuguste raskuste tõttu läks pooleliolev maja oksjoni teel müügile ja uueks omanikuks sai rekognitsiooni inspektor Friedrich Ludwig Wildenhayn²⁾, kes kinnisvara omandas 275 rbl. eest. Veel 1792.aastal ei olnud uus omanik ehitamist jätkanud³⁾. Kuid kui Wildenhayn 1798.aastal suure elumaja koos kõrvalhoonetega müüs dr.med. Joh.Adolf Lehmannile 6000 hõberubla eest⁴⁾, siis on see küllaldaseks tõendiks, et Wildenhayn oli maja ehitamise lõpule viinud XVIII sajandi 90-ndates aastates. Dr.Lehmann, kes majja elama asus 1799.aastal, pantis maja 1808.aastal rittmeister krahv Ludwig Anton v.Münnichile⁵⁾. Veel samal aastal läks kinnisvara Münnichilt Carl Gustav Wahl'ile⁶⁾, kes 1805.aastal oli omandanud ka kõrvalmaja (Ülikooli tän. nr.15)⁷⁾ ja kelle perekond jäi aastakümneteks kinnisvara omanikuks. Alles 1912.aastal müüs pärija Harald Wahl kinnisvara 41.000 rubla eest edasi Tartu suurärimehele ja kinnisvaradega kauplejale R.Fischmann'ile⁸⁾. 1917.aastal müüs Fischmann maja Karl Florell'ile 75.000 rubla eest⁹⁾. Florell'ilt läks maja 1930.aastal Grünthal'ile¹⁰⁾. Praegu

---

1) H.Üprus, Tartu klassitsistlik arhitektuur.

2) RAKA, f.2381, nim.2, sü.724, lk.4.

3) Sama, lk.6.

4) Sama, lk.7.

5) ~~SAMA~~, lk.9.

6) Sama, lk.14.

7) Das Inland 1859, nr.28

8) RAKA, f.2381, nim.2, sü.724, lk.97.

9) Sama, lk.126.

10)

kuulub maja Tartu elamuehituse kommunaalfondi.

Neist omanikevahetustest näeme, et suur kivimaja oli läbi kogu XIX sajandi kapitalismahutuse vahendiks üha kasvavas kapitalismi arengu protsessis. Maja omamine oli tulus, sest sokkelkorruse väljaüürimine kauplusteks ja töötubadeks, ülemiste korruste üürikorterite üürid olid kindlaks tuluallikaks majaomanikule, kes ise kasutas ruumikat korterit majas. Hoone asukoht otse ülikooli peahoone vastas oli äärmiselt soodus elukorterite üürimiseks õppejõududele, samuti kui poolkeldrikorrus, mis sobis töötubadeks käsitöölisele, kes tegid teenustöid üliõpilastele.

Tuleb rõhutada, et vaatamata rohkele omanikevahetusele ja muudatustele maja kasutamisel, on fassaadid jäänud samahästi kui puutumata ja mõjuvad oma algsel kujul stiilselt. Nurgamajana on Ülikooli tän.nr.13 arhitektuur hästi eksponeeritud. Asetsedes kõige elavama liiklusega tänavaristil, rõhutab lihtne suur hoonekorpus imposantselt kvartali nurka. Ülikooli peahoone esindusliku arhitektuuri lähikonnas ei jää hoone kuidagi vajaka ülikooli linnaosale sobivast väärrikusest.

Nii Ülikooli kui ka V.Kingissepa tänavale pööratud fassaadid on üldjoontes sarnased. Lihtsas kuid küllalt esinduslikus fassaadilahenduses domineerivad head proportsioonid. Valitseb fassaadipindade horisontaalne rõhutamine sokkelkorruse horisontaalrusteeringuga, korrustevaheliste karniisidega ja suurte, valgusrikaste akende tiheda rütmiga. Lamedad kolmnurkfrontoonid, hammaslõike karniis ja akende vahelised ristkülikulised süvendid ornamentaalse te bareljeefidega rõhutavad klassitsistliku fassaadilahen-

duse esinduslikku joont. Bareljeefidel kordub ainult üks motiiv: sümmeetriline groteskitaoliselt keerduv akantusväärt, mille keskmotiiviks on loorbergirland. Fassaadi rikkastavaks detailiks on hoone ülikooli poolisel fassaadil, ülemise korruse keskmise aken-ukse kohal rõdu metall barjäär ja konsolid. Tegemist on stiilse, haruldaselt kauni metallvaluga, kus ažuurses rõdubarjääris on palmetimotiiv kombineeritud dekoratiivseks kordussüsteemiks. Konsolidiks, mida kaunistavad maskaroonid, on suured akantuslehe voluudid. XVIII/XIX sajandi vahetusel ehitatud klassitsistlikel hoonetel oli rõdu üheks tsentraalset kompositsiooni rõhutavaks elemendiks. Ka Tartu klassitsistlike hoonete fassaadidel oli rõdu üheks silmapaistvaks arhitektuurideetailiks. Enamik neist, II korrusel olnud rõdudest on aja jooksul hävinud või likvideeritud (näit. rida hooneid Nõukogude väljakul - nr.3, nr.6 jt.). Tartule iseloomulikus, kohaliku sepistöõde rikkas miljööös (vrđl. näit. XVIII sajandi veesülitid), olid rõdubarjäärid omat moodi kosmopoliitilist laadi detailideks, mis rõhutasid klassitsistliku arhitektuuriga Tartus süvenenud uusi tendentse. Eriti neid, mis endas kandsid Paterburi kui kunstlinna viljastavat toimet.

Kuigi kaitse all on ainult fassaad, märgime, et hoone plaanilahenduses valitseb klassitsistlikele üürimajadele omane lihtsus ja selgus. Keskrisaliidile vastab siseruumides tavaliselt suurim ja pidulikum ruum korteris - saal.

Ümberehitused ja remondid siseruumides ei ole säästnud hoone arhitektuurile vastavaid sisekujunduslikke elemente, millest eriti märkima peab suuri, valgeid kahelahjusid, mis kunagi kaunistasid kõiki eluruume majas.

Re. Kõrg

Illustratsioonide nimistu.

1. Vaade Ülikooli tän.nr.13 hoonele. Foto TRÜ Kunstiajaloo Kabineti fotokogust.
2. Bareljeefne dekoor fassaadil. Foto R.Valdre, 1964.a.
3. Fragment fassaadilt koos rõduga. Foto R.Valdre, 1964.a.
4. Rõdu konsool. Foto R.Valdre, 1964.a.

1.

8

2.

